

KREMNIČKÁ MINCOVŇA V OBDOBÍ VEĽKEJ HOSPODÁRSKEJ KRÍZY A V 30. ROKOCH 20. STOROČIA

MARTIN TURÓCI

TURÓCI, Martin. The Kremnica Mint during the Great Economic Crisis and the 1930s. *Historický časopis*, 2021, 69, 3, pp. 465–490, Bratislava. The study is devoted to the hitherto little studied problem of the development of the Kremnica Mint during the great economic crisis of 1930–1934, and the subsequent post-crisis period up to 1938. The author, whose study is based on more than two years of archive research, considers mainly the economic development of a business with a monopoly on the production of small coins for circulation in inter-war Czechoslovakia. Research has shown that during the great economic crisis, the economic development of the Kremnica Mint substantially differed from that of other Czechoslovak businesses. In contrast to the general economic development in Czechoslovakia, the years of the great economic crisis brought the mint stability and prosperity. The crisis affected the mint later, in 1934–1936, during the post-crisis period characterized by gradual recovery of the economy. The business definitively overcame the unfavourable development in 1938 thanks to the general revival of the Czechoslovak economy.

Key words: Great Economic Crisis. Kremnica Mint. Coinage. Czechoslovak Crown. Unemployment. Czechoslovakia.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.3.4>

Predkladaná štúdiá sa venuje tematicky a časovo vybranému ohraničenému úseku moderných dejín pozoruhodného a zaujímavého slovenského podniku. Kremnická mincovňa vzhľadom na nepretržitú takmer 700-ročnú prevádzku patrí k najstarším podnikom nielen na Slovensku, ale i v Európe a je tiež významným producentom mincí, mincových a medailérskych výrobkov pre slovenský trh, ako aj desiatky iných krajín. Štúdiá svojím obsahom mapuje vo všeobecnosti známu, no doposiaľ nedostatočne podrobne spracovanú (vzhľadom k možnostiam výskumu a dostupným materiálom) kapitolu dejín podniku v 20. storočí. Všíma si vývoj v komplikovanom a turbulentnom období veľkej hospodárskej krízy, ktorá zásadným spôsobom poznačila a ovplyvnila najmä ekonomický, no taktiež politický a spoločenský vývoj v Československu a Európe v 30. rokoch 20. storočia. Tematicky nadväzuje na staršie práce bádateľov, ktorí sa na stránkach svojich publikácií venovali taktiež moderným dejinám podniku.¹ Medzi

¹ Ide predovšetkým o nasledujúce publikácie (monografie): KAZIMÍR, Štefan – HLINKA,

nimi svojím rozsahom, odbornosťou, celkovou komplexnosťou a úrovňou spracovania histórie Kremnickej mincovne dominuje dodnes neprekonaná viac než štyristostranová odborná monografia *Kremnická mincovňa 1328 – 1978* pochádzajúca z pera dvojice popredných slovenských numizmatikov Štefana Kazimíra a Jozefa Hlinku, vydaná pri príležitosti 650. výročia založenia podniku.

Charakteristickým znakom doposiaľ vydaných historických prác k dejinám Kremnickej mincovne bola snaha priblížiť komplexný historický obraz, v rámci ktorého boli prezentované najvýznamnejšie historické udalosti, pričom zrejme práve obmedzený rozsah bránil bádateľom ísť ďalej do hĺbky a ponúknuť podrobnejší náhľad na vybrané tematické okruhy. Tieto práce však majú bádateľovi stále čo ponúknuť. I dnes napriek všetkému predstavujú významný zdroj poznatkov o histórii Kremnickej mincovne a príslovečný základ, na ktorý sa dá nadviazať archívnym výskumom. V porovnaní so staršími prácami predkladaná štúdia ponúka podstatne podrobnejší a komplexnejší pohľad na významné chronologicky a tematicky ohraničené obdobie vývoja podniku v 30. rokoch 20. storočia. Čitateľom prináša viaceré nové poznatky a informácie získané v priebehu viac než dvojročného archívneho výskumu. Výhodu tiež predstavuje, že prezentované informácie sú interpretované bez ideologického podfarbenia, ktoré je badateľné predovšetkým v prácach vydaných pred rokom 1989.

Kremnická mincovňa patriaca medzi najstaršie podniky v Európe vstupovala koncom roku 1918 do éry novej Československej republiky v komplikovanej situácii. Hlavný problém predstavovala zdecimovaná technická a výrobná základňa. Uhorské vedenie podniku totiž nechalo krátko po vzniku Československa takmer všetky raziace stroje odviezť na územie kontrolované budapeštianskou vládou a podnik tak v prvých rokoch ostal bez potrebného technického vybavenia. Ďalší a nemenší problém v neskorších obdobiach predstavovali tendencie podporované rozličnými zákulisnými hlasmi zastupujúcimi záujmy niektorých

Jozef. *Kremnická mincovňa 1328 – 1978*. 1. vyd. Martin: Osveta, 1978. 404 s. (ktorá predstavuje najvýznamnejšiu a doposiaľ neprekonanú odbornú prácu o Kremnickej mincovni); HORÁK, Ján. *Kremnická mincovňa*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1965, 243 s.; *Kremnická štátna mincovňa. 1328 – 1568 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský fond výtvarných umení, 1968. 218 s. CHLAPOVIČ, Gejza. *Kremnická mincovňa. História razby československých a slovenských mincí 1921 – 1992*. 1. vyd. Nitra: Nadácia Antona Točíka, 2000. 110 s. ISBN 80-901159-5-0; Poznanky o histórii mincovne prezentujú taktiež štúdie: PECNÍK, Marcel. Peripetie Kremnickej mincovne v prvej polovici 20. storočia. In *Acta historica Neosoliensia* 9, 2006, s. 132 – 136; VOLENTIER, Lukáš. Hospodárska a sociálna situácia Kremnickej mincovne od druhej polovice roku 1938 do konca roku 1945. In *Acta historica Neosoliensia* 21/2, 2018, s. 70 – 104. ISSN 1336-9148; ZORIČÁK, Peter. 2019. Kremnická mincovňa: od prevzatia do služieb prvej ČSR v roku 1918 po začiatok razenia mincí. In *Biatec* [online], 2019, roč. 27, č. 3, s. 28 – 31. ISSN 1335-0900.

podnikateľských kruhov, spochybňujúce existenciu mincovne a snažiace sa o jej premiestnenie či zrušenie. Obidva problémy sa postupne podarilo vyriešiť. Podnik v prvých rokoch republiky prešiel technickou modernizáciou a dokázal tiež pred úradmi obhájiť svoje opodstatnenie.

Po prvotnej konsolidácii preto nič nebránilo tomu, aby v roku 1921 začala v modernizovaných výrobných priestoroch razba novej československej meny. V rovnakom roku sa vyriešilo i organizačné začlenenie podniku. Dňa 1. januára 1921 mincovňa prešla pod správu ministerstva financií, pod ktorým fungovala počas nasledujúcich rokov medzivojnového obdobia bez výraznejších obmedzení.²

Roky 1921 – 1925 boli pre podnik priaznivým obdobím. Prvotný vzostup však skončil v roku 1926 s ukončením prvej veľkej etapy výroby mincí. Pokles objednávok v nasledujúcich rokoch priniesol podniku stagnáciu, ktorá sa okrem poklesu príjmov prejavila i redukciou zamestnaneckých stavov. Popritom sa v nasledujúcom roku objavila na scéne i nová hrozba zrušenia podniku, za ktorou stála vplyvná hospodárska loby českých hospodárskych kruhov. Tento zápas sa i vďaka širokej podpore verejnosti podarilo vedeniu ustáť, väčšie starosti mu spôsobovali ekonomické výsledky. Po hospodárskej stránke sa situácia v tomto roku spočiatku nevyvíjala príliš priaznivo. Objem výroby na rok 1927 určený ministerstvom financií na 28 mil. kusov mincí nedokázal zabezpečiť stabilnú prevádzku, preto dochádzalo k výpadkom vo výrobe i zamestnaneckých stavoch. V závere 20. rokov preto ďalšia existencia podniku ostávala otáznou. Napokon sa však situácia otočila v prospech mincovne.

V roku 1928 československé ministerstvo financií prijalo zámer rozšíriť sortiment mincí o nové razby strieborných mincí v hodnote 5 a 10 korún. Predovšetkým vďaka novej emisii, ktorú mali raziť vo veľkých počtoch, mincovňa negatívne dopady hospodárskej krízy minimálne v prvých rokoch nielenže nepocítila, práve naopak, začiatok 30. rokov patril k najúspešnejším obdobiam v medzivojnových rokoch.³ Technické prípravu na razbu nových mincí začali už v roku 1928. Vedenie razbe nových platidiel, s ktorými v modernej histórii nemalo skúsenosti, venovalo značnú pozornosť. Popri razbe bežného obeživa pracovníci realizovali viaceré prvotné prípravy na zvládnutie technického procesu zahŕňajúce najmä nevyhnutné technické postupy zamerané na výrobu materiálu i nákup nového prístrojového vybavenia.⁴

Pokusné razby strieborných 5 a 10 korún prebehli úspešne koncom marca 1928. Nič preto nebránilo tomu, aby krátko nato spustili i riadnu razbu. Oficiálny

2 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, s.131.

3 HORÁK, ref. 1, s. 100.

4 Archív Štátnej mincovne v Kremnici (ďalej AMK), kartón (ďalej k.) 625, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 1348/1928, *Správa mincovny Ministerstvu financií/ I. polrok 1928.*

dátum začiatku razby 5 a 10 korún nepoznáme. Môžeme predpokladať, že vedenie ich výrobu spustilo niekedy v druhej polovici apríla, prípadne v máji 1928.⁵ Kvôli tomu dokonca mierne obmedzili pôvodný výrobný plán iných platidiel. Tento krok mal predovšetkým ekonomické dôvody. Podnik totiž vyrazené mince predával Národnej banke Československej (ďalej Národná banka) za nominálnu hodnotu, pričom príjmy z razby strieborných 10 a 5 korún boli rádovo vyššie než z bežných haliarových mincí, čo v nasledujúcich rokoch prinášalo podniku značný zisk.⁶ Projekt napokon administratívne úspešne spečatili 22. júna 1928, keď v Zbierke zákonov a nariadení štátu Československého vyšiel zákon č. 103 (*O soustavě drobných mincí*), ktorý v rámci sústavy obehových mincí stanovoval razbu strieborných 5 a 10 korún. Úspešné spustenie razby 5 a 10 korún preto v roku 1928 predstavovalo pre vedenie podniku prioritu.

Do konca roka popri razbe hlavného portfólia 20, 10 a 5 haliernikov stihli minciari napokon vyraziť i približne 1 mil. kusov strieborných 10 korún a 1,7 mil. kusov strieborných 5 korún, ktorých výroba ostávala kľúčovou i pre rok 1929. Celkovo spoločne so striebornými 5 a 10 korunami mincovňa v roku 1928 vyrazila 36,33 mil. kusov obehových mincí.⁷ Dobré hospodárske výsledky hlásila i medailovňa profitujúca najmä vďaka edícii rozličných jubilejných razieb realizovaných pri príležitosti 10. výročia vzniku republiky i zákazkovej výroby rozličných mincových produktov. Jubilejný desiaty rok republiky tak podnik uzatváral s veľmi priaznivou hospodárskou bilanciou. Mincovňa v ňom vyrazila celkovo 37 286 500 kusov mincí a minciarskych produktov, pričom podnik dosiahol čistý zisk vo výške 1 076 477 korún.⁸

Situácia krátko pred vypuknutím krízy

Do posledného roku druhého desaťročia vstupoval podnik s optimistickými víziami. Po predchádzajúcich turbulenciách, pri ktorých ustál snahy o zrušenie, prešiel modernizáciou a úspešne zvládol technicky náročnú razbu nových druhov mincí.

Schválený ražobný program vychádzajúci z objednávok Ministerstva financií ČSR v tomto roku počítal s produkciou 10 mil. kusov 20 haliarov, 10 mil. kusov 10 haliernikov a 8 mil. kusov 5 haliernikov. Okrem toho vedenie plánovalo razbu 14 mil. kusov 5 korunových mincí a 7,5 mil. kusov 10 korún, ktorá mala priniesť podstatne vyššie zisky. V roku 1929 zároveň mincovňa prišla s novou ponukou razby zlatých 2, 5 a 10 dukátov pre súkromných záujemcov.⁹

5 AMK, K 625, inv. č. 1319/1928, *Ministerstvo financií II. list A-4A*.

6 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1. s. 139.

7 HORÁK, ref. 3, s. 119.

8 AMK, k. 625, inv. č. 1473/1928, *Provozní správa mincovny za rok 1928*.

9 AMK, k. 626, inv. č. 4380/1929, *Provozní správa mincovny za I. polrok 1929*.

Hlavné výrobné portfólio aj naďalej zahŕňala razba obehových mincí, ktorých podnik v roku 1929 vyrazil celkovo 40 476 000 kusov. Išlo o rekordné číslo a najväčší objem mincí vyrobených od obnovenia prevádzky a pravdepodobne i v doterajšej histórii podniku. Na výrobných nákladoch podnik oproti minulému roku dosiahol úsporu vo výške 11 %, k čomu prispela predovšetkým modernizácia realizovaná v predchádzajúcom období. Vysoká produkcia a hospodárnosť samozrejme prinášala podniku značné príjmy. Na dobrých výsledkoch mali veľkú zásluhu i zamestnanci, ktorých v tom období v podniku pracovalo celkovo 64 stálych a 74 dočasne zamestnaných pracovníkov.¹⁰

Na druhej strane, oproti značne vyššiemu objemu razby obehových mincí citeľný pokles v porovnaní s minulým rokom hlásila medailovňa, čo však bol po tematicky mimoriadne silnom deceniálnom roku prirodzený proces.¹¹

Nástup krízy Kremnická mincovňa nepocítila

Do tretieho desaťročia 20. storočia Kremnická mincovňa vstupovala vo veľmi dobrej hospodárskej kondícii. V predchádzajúcich rokoch podnik dosahoval viac než uspokojivé ekonomické výsledky. Výroba mincí bežala bez problémov a plány Národnej banky na nasledujúce obdobia predznamenávali, že priaznivé obdobie bude pokračovať. Vďaka tomu sa v nasledujúcich 3 rokoch hospodársky vývoj uberal úplne iným smerom ako u väčšiny ostatných podnikov každodenne konfrontovaných s dôsledkami najhoršej hospodárskej katastrofy v dejinách.

Nástup veľkej hospodárskej krízy v ČSR v roku 1929 bol pomerne mierny. Najmä vďaka dobre rozbehutej ekonomike hospodárske ukazovatele koncom decembra hlásili ešte kladné hospodárske výsledky na úrovni predchádzajúceho roku. Kríza u nás naplno prepukla až v nasledujúcom roku 1930, keď v závere nabrala prudký spád a prenikla do takmer všetkých odvetví priemyslu.¹²

Veľká hospodárska kríza, ktorá drvila československé hospodárstvo v rokoch (1929/1930 – 1934) sa Kremnickej mincovne na rozdiel od väčšiny kremnických podnikov výraznejšie nedotkla. Príčiny tohto vývoja boli viaceré. Pod priaznivý vývoj sa v prvom rade podpísala skutočnosť, že hospodársky život podniku výraznejšie neovplyvňovalo dianie na celosvetových a domácich trhoch, ale výlučne monetárne plány a objednávky Národnej banky a ministerstva financií. Hospodársky vývoj podniku preto v rozhodujúcej miere prebiehal autonómne od globálnej hospodárskej situácie. Keďže výroba platidiel vychádzala zo starších predkrízových plánov, prvé krízové roky priniesli mincovni vysoké objednávky a prosperitu.

10 AMK, k. 626, inv. č. 57/1930, *Provozní správa mincovny za rok 1929*.

11 AMK, k. 626, inv. č. 54 084/ 1929, *Objednávka odznakov a medailí*.

12 HALLON, Ľudovít. Príčiny, priebeh a dôsledky štrukturálnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska. In BYSTRICKÝ, Valerián – ZEMKO, Milan (Eds.). *Slovensko v Československu 1918 – 1938*. Bratislava: Veda, 2004, s. 325. ISBN 80-2240795.

Pôvodný výrobný plán na rok 1930 počítal s razbou 35 miliónov kusov mincí. Z toho počtu sa malo vyraziť 10 miliónov 10 korunových mincí, 5 mil. 50 halierov, 5 mil 10 halierov a 15 mil. 5 halierov. Neskôr však tento plán ministerstvo financií zmenilo. Podľa nového harmonogramu mala mincovňa vyraziť 5 miliónov kusov 10 halierov a rovnaký počet 5 halierov, ktorých bol v obehu nedostatok. Počítalo sa tiež s razbou 5 mil. kusov 1 korunových mincí a rovnakého počtu 20 halierov a strieborných 10 korún. Kvôli zmene pôvodného výrobného plánu mincovňa napokon vyrobila o 2 642 500 kusov mincí menej ako mala stanovené.

Národná banka zasiahla tiež do razby zlatých dukátov. Kvôli obmedzeniam na domácom trhu s cennými kovmi mohla mincovňa v tomto roku vyrobiť len 12 275 kusov zlatých mincí, pričom materiál na zhotovenie museli dodať súkromní zberatelia. Medailovňa v tomto roku vyprodukovala celkovo 405 000 kusov rozličných medailérskych výrobkov.¹³ V roku 1930 výroba v podniku bežala permanentne bez prerušenia, o čom vedenie informovalo i predstaviteľov Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici.¹⁴ Zmienku o akýchkoľvek prejavoch krízového vývoja nenájdeme ani v pravidelných mesačných hospodárskych výkazoch za rok 1930 detailne mapujúcich činnosť podniku.¹⁵

Dobrá hospodársku kondíciu ďalej dokladuje i investičná a sociálna politika. Mincovňa si vďaka stabilným príjmom mohla i v tomto náročnom období dovoliť realizovať väčšie investície nesúvisiace s výrobou, čo v tom čase predstavovalo ojedinelý počin. V septembri roku 1930 napríklad prebehla rekonštrukcia parného kúrenia, ktorú zabezpečovala česká firma Kaiser a spoločne s ňou bolo realizovaných i viaceré ďalších investícií.¹⁶

O tom, že kríza výraznejšie nenarušila hospodárske fungovanie podniku svedčí napríklad i skutočnosť, že správny zbor podniku 23. mája 1930 (v čase pokročilého postupu hospodárskej depresie) zvýšil mzdy denným robotníkom. Priaznivú situáciu v tomto prípade potvrdzuje i vyjadrenie vedenia podniku, ktoré zvýšenie miezd odôvodnilo aktívnou bilanciou. Pracovníci mincovne tak po navýšení o 1 korunu dostávali denný plat vo výške – 24 korún muži a ženy po 19 korún.¹⁷

O hospodárskej stabilite svedčí i vývoj zamestnanosti. Začiatkom roku 1930 pracovalo v mincovni 150 zamestnancov a tento počet sa darilo udržať približne

13 AMK, k. 631, inv. č. 3206/ 1930, *Výkaz výroby mincovne*.

14 Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), f. Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici (ďalej OPK BB), K 349, inv. č. 17/ 1931. *Situácia podnikov na území komory*.

15 AMK, k. 631, inv. č. 2354/ 1930, *Správa o provozi mincovny v roce 1930*.

16 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 2, s. 141.

17 AMK, k. 631, inv. č. 4027/ 1930, *Revízia platov a provízií mincovne*.

na rovnakej úrovni počas celého roku.¹⁸ V polovici roku 1930 bolo prijatých i niekoľko nových zamestnancov.¹⁹ Počet zamestnancov sa začiatkom 30. rokov stabilne pohyboval na úrovni okolo 140 osôb, z čoho asi polovica boli stáli a zvyšok nestáli či sezónni pracovníci podniku. Ich mzdy určovalo zaradenie do platovej skupiny a konkrétneho platového stupňa a triedy.²⁰

Výroba prebiehala podľa určeného plánu

Z hospodárskeho hľadiska môžeme rok 1930 hodnotiť priaznivo. V júli mincovňa vyrazila 900 000 kusov 5 strieborných korunových mincí (zakomponovaných do razobného plánu dodatočne) a 12 mil. kusov 5 haliernikov. Dňa 13. júla bola prerušená razba bronzových mincí a začala výroba 1 korunových mincí z niklu.

Pracovníkov medailovne v tom čase naplno zamestnávala armádna objednávka na razbu niekoľkých tisícok odznakov na vojenské čiapky. Výroba pre armádu, resp. ministerstvo národnej obrany pokračovala aj v ďalších mesiacoch roku 1930 a vo zvýšenej miere najmä v druhej polovici 30. rokov. V roku 1930 napríklad medailovňa razila odznaky na chlopňu vojenského kabáta, ako aj odznaky pre vojenské hliadky. Pre armádu boli určené i medaily s podobizňou významného generála Jana Syrového.²¹ Ročná výrobná bilancia medailovne za rok 1930 vyzerala koncom decembra nasledovne. Podniková prevádzka vyprodukovala 3 zlaté, 7 strieborných a 1 247 bronzových plakiet; 78 zlatých, 1 653 strieborných, 10 263 bronzových a 1 000 medailí z deloviny; 7 zlatých, 1 612 strieborných, 290 714 bronzových odznakov; 17 zlatých, 12 188 strieborných a 3 702 bronzových pamätných mincí a spoločne s nimi i väčší počet ďalších produktov, ako pečatidlá (100 ks), reklamné mince (80 000 ks) a ďalšie mincové produkty.²²

V druhej polovici roku 1930 sa okrem toho vedeniu podniku začal rysovať nový tender na razbu striebornej meny pre Juhosláviu. Potom ako na jeseň roku 1930 získalo prvé informácie o tomto projekte, začalo mu venovať pozornosť.

Téma razby mincí pre Juhosláviu bola prejednávaná i na porade správneho zboru podniku 27. 11. 1930 a následne vedenie v tejto veci podniklo i prvé predbežné kroky.

Predpokladom kontraktu bolo, že juhoslovanská strana poskytne striebro v patričnej kvalite. Zháňanie a preprava drahého kovu medzi obidvomi štátmi však predstavovali v danom čase komplikovaný proces. Šance na úspešné zvládnutie tendra by značne vzrástli, pokiaľ by podnik oslobodil juhoslovanského partnera od tejto povinnosti. Vedenie mincovne pôvodne plánovalo obísť kom-

18 AMK, k. 631, inv. č. 1253/ 1930, *Platová stupnica zamestnancov – smernica*.

19 AMK, k. 631, inv. č. 3496/ 1930, *Správa o situácii podniku pre OPK v Banskej Bystrici*.

20 AMK, k. 631, inv. č. 5770/ 1930, *Smernica pre úpravu plátov zamestnancov*.

21 AMK, k. 632, inv. č. 97/ 1931, *Správa o provozi mincovny v prosinci 1930*.

22 AMK, k. 632, inv. č. 356/ 1931, *Data o československej mincovni*.

plikované zháňanie drahého kovu zainteresovaním tretích strán. To však boli iba prvotné úvahy a kalkulácie bez reálnejšieho významu. Projekt razby novej meny Juhoslávia totiž na dlhší čas odložila *ad acta* a túto tému znova otvorila až vo februári roku 1932. Podľa predbežného zámeru Juhoslávia plánovala vyraziť 550 mil. kusov 50 dinárov s váhou 22 gramov a priemerom 36 mm a s obsahom striebra 750/1000.²³

Mincovňa a hospodárska kríza

Hoci podnik a jeho zamestnanci neboli priamo konfrontovaní s krízovým vývojom, do kontaktu s aktuálnou realitou, ktorú v prvom krízovom roku sprevádzala najmä neustále rastúca nezamestnanosť a bieda ostatných obyvateľov mesta, mincovňa prichádzala najmä prostredníctvom častých žiadostí a prosieb adresovaných vedeniu predovšetkým od zástupcov miestnej samosprávy.

Jednu z takýchto žiadostí, podpísanú primátorom mesta Jozefom Horváthom a kremnickým okresným náčelníkom Dr. Milošom Úhelom, vedenie podniku dostalo formou obežníka koncom roku 1930.

Dvaja čelní predstavitelia mesta a okresu sa v ňom so žiadosťou o pomoc obrátili hromadne na „...*na všetky miestne peňažné ústavy, zámožných občanov, pravotárov, na všetkých samostatných živnostníkov a obchodníkov, ako aj na všetkých plne zamestnaných štátnych, verejných, súkromných úradníkov a zamestnancov s tým požiadaním, aby podľa ich hmotných pomerov určitými obnosmi prispeli k zmierneniu biedy nezamestnaných robotníkov, buďto peňažite alebo v naturáliách*“. Pracovníci mincovne na výzvu zareagovali solidárne a pre nezamestnaných prispeli minciari spoločne sumou 250 korún.²⁴

O tom, že v tom čase už všadeprítomná hospodárska kríza predstavovala pre zamestnancov mincovne iba vzdialený pojem, nám dobre ilustruje skutočnosť, že deň pred prijatím vyššie spomenutej žiadosti (16. 12. 1930) vedenie vyplatilo väčšine zamestnancov (135) vianočné odmeny v celkovej výške 36 000 korún (približne 150 – 300 Kč na osobu). Odmeny úradníkov boli podstatne vyššie a pochybovali sa od 650 do 900 korún.²⁵ Vyplatenie pomerne vysokých odmien iba podčiarkuje dobrú finančnú kondíciu podniku, čo potvrdzujú i ďalšie štatistiky. O podobných benefitoch totiž mohla v tom čase väčšina zamestnancov slovenských i kremnických podnikov iba snívať.²⁶

23 AMK, k. 632, inv. č. 91/1931, *Správa o provozu mincovny v prosinci 1930*.

24 AMK, f. Pozostalosť Jána Horáka (archívne nespracovaná), č. 392, *Obecenstvu mesta Kremnice – obežník*.

25 AMK, k. 632, inv. č. 3264/ 1930, *Vyplatenie vianočných odmien*.

26 KOLEKTÍV. *Slovenský priemysel roku 1930. Výročná správa Ústredného združenia slovenského priemyslu*. Turčiansky Svätý Martin: vlastným nákladom, 1931, bč.

Situácia v Kremnici a okolí v období veľkej hospodárskej krízy

V porovnaní s Kremnickou mincovňou boli ostatné kremnické podniky vystavené tvrdej hospodárskej realite, pri ktorej museli neraz zvädzať každodenný boj o prežitie. Nepriaznivý vývoj priniesol mestu i celému kremnickému okresu stovky nezamestnaných ilustrujúcich intenzitu krízového vývoja.

Prevádzku museli zatvoriť napríklad kremnická továreň na výrobu fajok, kožiarska fabrika, fabrika na výrobu keramiky a ďalšie podniky. Po prvých vlnách prepúšťania evidovali v roku 1930 v kremnickom okrese 500 robotníkov bez práce. Nezamestnanosť sa však na tomto čísle nezastavila a v nasledujúcich mesiacoch ďalej rástla. Pokiaľ koncom roku 1931 v celom okrese evidovali celkovo 1 400 nezamestnaných, v nasledujúcom roku nezamestnanosť stúpila na vyše 2 000 osôb.²⁷

Kríza mimoriadne tvrdo zasiahla miestny drevársky priemysel i živnostníkov, ktorí neraz museli svoje prevádzky dočasne zastaviť, niektorí dokonca boli nútení podnikanie v drevárstve definitívne ukončiť.²⁸ V nepriaznivej situácii sa v dôsledku postupujúcej agrárnej krízy ocitlo i miestne poľnohospodárske robotníctvo. Obzvlášť silné dopady depresie pocítilo najmä miestne sezónne poľnohospodárske robotníctvo, ktoré vo veľkej miere stratilo možnosť zárobku. Negatívny vývoj nám dobre dokumentujú i dobové štatistiky. Pokiaľ v roku 1930 odišlo na sezónne práce z kremnického okresu celkovo 2 075 ľudí, v roku 1931 to bolo iba 1 376 a v nasledujúcom roku iba 678 ľudí.

Z väčších priemyselných podnikov museli mnohé kvôli kríze svoju činnosť zastaviť, veľká časť obmedzila výrobu len na udržanie prevádzky. Daný stav dobre dokumentuje situačná správa okresného náčelníka z roku 1932, v ktorej sa píše: „*Priemyslové závody a po živnostensky prevádzkované podniky v okrese boli následkom kríse jednak celkom zastavené a zbývajúce obmedzili svoju činnosť iba na udržanie podniku, resp. krytia najnutnejších výloh provozovacích.*“²⁹

Načrtnutý vývoj sa však nijako netýkal Kremnickej mincovne predstavujúcej jeden z mála so ziskom fungujúci podnik v okrese. Jej mimoriadnu a závideniahodnú situáciu v období krízy nám potvrdzuje i správa vedenia mesta Kremnica z roku 1932.

„*Mimo štátnu mincovňu, ktorá pracuje v plnom provoze so 128 robotníkmi a štátne bane, ktoré zamestnávajú 281 robotníkov bolo v okrese zastavených*

27 SZALAYOVÁ, Valéria. *Kremnická štátna mincovňa*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1962, s. 71.

28 Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Kremnica, (ďalej ŠA BB, pracovisko Kremnica), f. Okresný úrad Kremnica 1923 – 1945, k. 17. inv. č. 4183/ 1930, *Situačné hlásenia OÚ v Kremnici za rok 1930*.

29 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Okresný úrad Kremnica 1923 – 1945, k. 32, inv. č. 343/ 1932, *Situačné hlásenia OÚ v Kremnici za rok 1932*.

*11 podnikov a zamestnanie stratilo 780 robotníkov. V ďalších 3 podnikoch (bližšie nešpecifikovaných) prácu obmedzili čím prišlo o práci asi 90 robotníkov.*³⁰

Ku dňu 1. 1. 1933, keď sa kríza v Československu blížila k svojmu kulmináčnemu bodu, evidovali v kremnickom okrese 2 466 osôb bez práce.³¹ Z toho v Kremnici úrady evidovali celkovo 418 nezamestnaných. Hlavnú časť tvorili pracovníci prepustení z Flaxovej továrne na kovové výrobky, z kožiarskej továrne, z továrne na kameninu a keramiku, kameňolu a miestnych píl, kde prevádzku úplne zastavili. Výroba v továrni na fajky a drevopriemysle bola silne obmedzená a pracovná doba znížená na 4 hodiny.³²

Väčšinu nezamestnaných v okrese však tvorili sezónni poľnohospodárski, stavební a drevárski robotníci. Najviac nezamestnaných v rámci okresu však úrady evidovali v nemeckej obci Janova Lehota, kde ostalo bez práce 595 osôb. Vo veľkej miere išlo o stavebných a sezónnych robotníkov, ktorí pred krízou pracovali v celej republike, v značnej miere i v Nemecku.³³

Mesto a jeho predstavitelia preto museli práve v čase kulminácie depresie každodenne riešiť naliehavé sociálne problémy.³⁴ Ako účinný nástroj pre boj s nezamestnanosťou sa ukázali tiež núdzové práce, ktorých prínos sa vďaka rozvetveným aktivitám primátora Jozefa Horvátha naplno ukázal až v neskorších rokoch.³⁵

Pomery v Kremnickej mincovni

Nepriaznivá sociálna situácia v meste a kremnickom okrese v čase krízy sa Kremnickej mincovne a jej zamestnancov dotkla iba okrajovo. Vďaka stabilnej výrobe a ziskom bol podnik v dobrej finančnej kondícii, vďaka čomu mohol prevádzkovať vlastný bohatý sociálny program zahŕňajúci početné benefity. V roku 1930 vyplatil napríklad všetkým zamestnancom príspevok na nezaopatrené deti. Približne 60 zamestnancov tak dvakrát ročne dostalo príspevok od 270 do 370 korún.³⁶

30 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Mestský notársky úrad Kremnica, k. 5, inv. č. 67/ 1932, *Zápisnica zo zasadnutia mestského zastupiteľstva v Kremnici zo dňa 12. februára 1932.*

31 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Okresný úrad Kremnica 1923 – 1945, k. 45, inv. č. 5544/ 1933, *Situačné hlásenia OÚ v Kremnici za rok 1933.*

32 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Obvodný notársky úrad Kremnica – okolie, k. 10, inv. č. 1541/ 1933, *Výkazy nezamestnaných – NO Kremnica.*

33 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Obvodný notársky úrad Kremnica – okolie, k. 10, inv. č. 1541/ 1933, *Výkazy nezamestnaných – NO Kopernica.*

34 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Mestský notársky úrad Kremnica, k. 6, inv. č. 4463/ 1933, *Sociálne pomery a stravovacia akcia v obvode MNÚ 1933.*

35 ŠA BB, pracovisko Kremnica, f. Mestský úrad Kremnica, k. 1, *Pamätná kniha mesta Kremnica, zv. I, s. 85 – 87, 95.*

36 AMK, k. 632, inv. č. 11 565/ 1930, *Pomery robotníkov.*

Prvý krízový rok napokon mincovňa zavŕšila viac než úspešne. Hospodársku bilanciu podnik končil so ziskom vo výške takmer 4 mil. korún (3 915 050).³⁷ Zárukou stability v prvých rokoch tretieho desaťročia bol dvojročný výrobný plán na roky 1930 a 1931, vďaka ktorému vedenie predpokladalo podobne priaznivý vývoj aj v ďalších mesiacoch. V rokoch 1930 – 1931 sa malo okrem iného vyraziť i 10 mil. kusov strieborných 10 korunových mincí, z čoho približne polovica – 4 948 500 kusov mala byť vyrazená v roku 1930 a v nasledujúcom roku 1931 počítali s razbou 5 051 500 kusov.

Podľa výrobného plánu na rok 1931 mala mincovňa vyraziť vyše 33 mil. kusov rozličných mincí. Celkovo išlo o spomenutých cca 5 mil. kusov 10 korunových mincí, 5 mil. kusov 50 haliernikov, 5 mil. kusov 20 haliernikov, 3 mil. kusov 10 haliernikov a 15 mil. kusov 5 haliernikov.³⁸

Konečné počty vyrazených mincí sa napokon od pôvodného plánu mierne líšili. Mincovňa v roku 1931 vyrazila celkovo 32 877 000 kusov mincí: Z toho bolo približne 2 mil. kusov 5 korunových mincí razených mimo plánu, 6 689 000 ks 10 korunových mincí, 5 mil. kusov 50 a 20 haliernových mincí, 6 740 000 kusov 10 haliernikov a 7 448 000 kusov 5 haliernikov.³⁹

Vďaka modernizácii mincovňa dokázala v tomto období podľa zachovaných výkazov vyrobiť celkovo 588 152 804 kusov bežných obehových mincí. Okrem obeživa sa ďalej vyrobilo 49 243 kusov dukátov a 453 419 kusov rozličných medailérskeho výrobkov. V roku 1931 sa tak mincovni podarilo zachovať podobný objem výroby ako v roku 1930, keď vyprodukovala takmer 33 mil. kusov mincí.⁴⁰

Najintenzívnejší objem výroby podnik zaznamenal v prvých mesiacoch. V januári prebiehala razba 10 korún (837 000 kusov), 20 haliernov (1,8 mil.), zlatých dukátov (1162 ks), dvojdukátov (599 ks), 5 dukátov (374 ks), 10 dukátov (232 ks). Popritom paralelne prebiehala výroba pre armádu. V januári mincovňa vyrobila pre ozbrojené zložky 134 000 ks odznakov. Podnik taktiež vyrobil 253 kusov bronzových medailí a 505 kusov strieborných medailí.

V nasledujúcom mesiaci podnik vyrazil vyše 1 mil. strieborných 10 korún, 1,2 mil. kusov 20 haliernikov a 2 305 dukátov.⁴¹ V marci bolo vyrazených 1 mil. kusov 10 korún, 3 mil. kusov 10 haliernových mincí, 210 dukátov dvojnásobných a 4 086 kusov 1 dukátov.⁴²

37 AMK, k. 633, inv. č. 97/ 1931, *Schôdzka správneho výboru mincovne, december 1930. Správa za rok 1930.*

38 AMK, k. 633, inv. č. 1954/ 1930, *Plán razieb na rok 1931.*

39 AMK, k. 635, inv. č. 76/ 1932, *Hospodársky výkaz podniku za r. 1931.*

40 AMK, k. 657, inv. č. 1451/ 1937, *Výkaz razieb podniku za r. 1907 – 1937.*

41 AMK, k. 635, inv. č. 603/ 1931, *Správa o prevádzke mincovne za január a február 1931.*

42 AMK, k. 635, inv. č. 1876/ 1931, *Správa o prevádzke mincovne za marec 1931.*

Popri razbe drobných mincí mala v nasledujúcich týždňoch aj naďalej prioritu razba 10 korunových strieborných mincí. V polovici apríla 1931 musela mincovňa kvôli optimalizácii nákladov na ich výrobu pristúpiť k redukcii zamestnaneckých stavov.

O tom, že výrobný plán podniku nebol nijako záväzným dokumentom, svedčí i vývoj zo začiatku júna 1931, keď Národná banka v Prahe adresovala vedeniu mincovne správu o nedostatku 10 halierových mincí. Od podniku požadovala zväčšiť objem razby týchto mincí a to i za cenu zmeny ražobného plánu a následných komplikácií, ktoré by takýto zásah priniesol. Vedeniu následne nariadila, aby namiesto 15 mil. plánovaných kusov 5 halierových mincí vyrazili iba 10 mil. a ušetrený materiál následne použilo pri razbe 10 halierových mincí.⁴³

Ďalšie údaje o mesačných razbách pochádzajú z decembra 1931. Mincovňa za tento mesiac vyrazila 662 500 kusov 10 korunových mincí, 360 000 ks 10 halienikov, 840 000 kusov 5 halienikov a 22 zlatých dukátov.⁴⁴

V decembri 1931 na základe dosiahnutých výsledkov mohlo vedenie konštatovať, že končiaci sa rok bol pre Kremnickú mincovňu a jej zamestnancov i napriek spomínaným problémom úspešnou etapou, čo dokumentuje i koncoročná hospodárska štatistika. Podnik v decembri uzatváral celkovú ročnú hospodársku bilanciu so ziskom vo výške 3,7 mil. korún, čo bolo iba o necelých 300 000 menej ako v roku 1930. Vďaka dobrej hospodárskej kondícii a stabilným príjmom tak mohol podporiť svojich zamestnancov vianočným príspevkom v celkovej výške 43 740 korún vyplateným pred sviatkami. Vďaka nemu si všetci pracovníci priliepli hotovosťou mierne prevyšujúcou mesačnú mzdu.⁴⁵

Rok 1931 tak podnik uzatváral so značným ziskom a priaznivou bilanciou. Symbolickú bodku za druhým rokom tretieho decénia dal plán razieb na budúci rok. V roku 1932 podnik po dohode s Národnou bankou Československou plánoval vyraziť 10 mil. kusov 10 korunových mincí, 15 mil. 10 halienikov a rovnaké množstvo 5 halienikov v celkovej hodnote 6,25 mil. korún. Tento plán však neskôr podľa pokynov z ministerstva financií zmenili a doplnili o nové razby. Predbežne sa tiež počítalo s účasťou na razbe dinárov pre Juhosláviu.⁴⁶

Kremnická mincovňa v prvej polovici 30. rokov

Hoci prvá polovica 30. rokov patrila z hospodárskeho hľadiska pre mincovňu k úspešným obdobiam, rok 1932 nezačal priaznivo. Hneď v prvých januárových dňoch vedenie dostalo z ministerstva financií poštou správu s informáciou od československého veľvyslanectva v Belehrade, podľa ktorej spomínanú zákazku

43 AMK, k. 638, inv. č. 69/ 1932, *Správa o situácii za rok 1931*.

44 AMK, k. 637, inv. č. 12 049/ 1931, *Správa o prevádzke mincovne za december 1931*.

45 AMK, k. 638, inv. č. 738/ 1932, *Vianočný príspevok zo dňa 30. listopadu 1931*.

46 AMK, k. 638, inv. č. 766/ 1932, *Schôdza správneho výboru mincovne v januári 1932*.

na razbu mincí pre Juhosláviu, o ktorú sa uchádzala i Kremnická mincovňa napokon získal iný podnik. Mince pre Juhosláviu mali raziť francúzska a anglická mincovňa spoločne s mincovňou v Belehrade. Táto informácia zrejme vedenie zaskočila. V domnienke, že vďaka najnižšej výrobnjej cene zákazku automaticky získajú, koncom roku 1931 začali už s prípravami na razbu.⁴⁷ I napriek najnižšej ponuke Kremnická mincovňa neuspela. V celej veci napokon pravdepodobne rozhodli technické podmienky, z ktorých bola najdôležitejšia rýchlosť dodania. Výhodou konkurencie bolo v tomto prípade lepšie technické vybavenie i skutočnosť, že nemali žiadne iné väčšie zákazky, na rozdiel od Kremnickej mincovne, kde paralelne prebiehala razba československej meny.⁴⁸

Neúspešný tender pre Juhosláviu však nebol jediný nezdar mincovne v tomto roku. Ešte v januári vedenie dostalo ďalšiu neprijemnú správu o tom, že kontrakt na razbu strieborných mincí pre Rumunsko, o ktorý sa uchádzala i Kremnická mincovňa, nakoniec získali iní výrobcovia. Razbu rumunskej meny napokon opäť realizovali mincovne v Londýne i Paríži a tiež vo Varšave.⁴⁹ Malou náplasťou na neúspechy spôsobené menšími výrobnými kapacitami podniku mohli byť drobnejšie zákazky na výrobu medailérskeho produktov.⁵⁰

Celkové pomery v podniku i napriek spomenutým neúspechom boli pomerne priaznivé, najmä ak zoberieme do úvahy aktuálnu hospodársku a sociálnu situáciu. O tom, že podniku sa najmä vďaka stabilným objednávkam darilo veľmi dobre, svedčí pokračujúca otvorená sociálna politika voči zamestnancom i obyvateľom mesta.⁵¹

Taktiež aj v roku 1932, keď už kríza nabrala ostré kontúry, jej prítomnosť za bránami podniku pripomínali iba početné žiadosti úradov a organizácií o podporu pre nezamestnaných a ich strádajúce rodiny. Vďaka priaznivej hospodárskej situácii totiž mincovňa v tom období patrila k úzkej skupine podnikov (v rámci Slovenska), ktoré si mohli dovoliť takúto sociálnu výpomoc. Napríklad koncom januára 1932 riaditeľstvo dostalo od vedenia mesta Kremnica ďalší list so žiadosťou o sociálnu pomoc pre nezamestnaných.⁵²

V máji 1932 dostalo vedenie podniku ďalšiu žiadosť o podporu. Tentoraz ju odoslal Svaz československej péče o mládež v Československej republike, ktorý žiadal podnik o podporu pre deti nezamestnaných.⁵³

47 AMK, k. 638, inv. č. 1454/ 1932, *Správa podniku za január 1932*.

48 SNA, f. OPK BB, k. 298, inv. č. 875/ 1932, *Situácia podnikov na území komory*.

49 AMK, k. 638, inv. č. 766/ 1932, *Schôdza správneho výboru mincovne v januári 1932*.

50 AMK, k. 638, inv. č. 1454/ 1932, *Správa podniku za január 1932*.

51 AMK, k. 640, inv. č. 1389/ 1932, *Výkaz odmien a príspevkov poskytnutých zamestnancom mincovne, marec 1932*.

52 AMK, f. Okresný úrad Kremnica 1923 – 1945, k. 32, inv. č. 363/ 1932, *Okresný úrad v Kremnici posiela sbieráciu akcií v prospech nezamestnaných*.

53 AMK, f. Pozostalosť Jána Horáka (archívne nespracovaná), č. 755.

Fungovanie podniku

Významnú udalosť roku 1932, ktorá v nasledujúcich rokoch výrazne ovplyvnila prevádzku podniku, predstavovalo prijatie zákona č. 94/ 1932 zb. z. (O nové soustavě drobných peněz), ktorý stanovoval presné technické parametre obehových mincí v Československu. Nová legislatívna úprava tak na nasledujúce roky určila výrobné plány podniku. Podľa nového zákona mala Kremnická mincovňa pre Národnú banku Československú v tomto a ďalších rokoch raziť obehové mince v nasledujúcich hodnotách. Boli to 5 halierniky, 10 halierniky, 20 halierniky, 25 halierniky a 50 halierniky zo zlúčeniny medi a zinku, 1 koruny mali byť rovnako razené zo zlúčeniny medi a niklu. Mince s vyššou nominálnou hodnotou 5 korún, 10 korún a 20 korún mali mať strieborný štandard (čo sa však neskôr pod vplyvom aktuálnej situácie zmenilo).⁵⁴

Schválenie novej obehovej sústavy vytvorilo nový dopyt po ďalšom obežive a v nasledujúcich rokoch vytváralo pre mincovňu perspektívu stabilnej a vysokej výroby. Na druhej strane, práve v tomto roku začala i Kremnická mincovňa pociťovať prvé prejavy krízového vývoja, ktoré však oproti situácii v iných podnikoch zvädzajúcich neraz až zápas o prežitie, neboli príliš závažné.⁵⁵ Dopady depresie sa prejavili najmä na poklese objednávok u privátnych razieb, čo citelne zasiahlo medailovňu. Výpadok spôsobil predovšetkým všeobecný pokles príjmov naprieč celou československou spoločnosťou. Kvôli krízovým prejavom vedenie prijalo na tomto úseku niekoľko pomerne miernych opatrení.⁵⁶

Výroba

Produkcia obeživa v priebehu roku 1932 prebiehala podľa stanoveného výrobného plánu. V januári podnik vyrazil 900 000 kusov strieborných 10 korunových mincí a 2,1 mil. kusov 5 haliernikov. V prvom mesiaci roka začali taktiež s razbou časti väčšej zákazky odznakov pre IX. Vsesokolský zlet (celkovo 140 000 kusov).

V marci v podniku vyrazili 647 000 kusov strieborných 10 korunových mincí a 1 080 000 kusov 10 haliernikov, 2 801 kusov jednodukátov, 690 kusov 2 dukátov, 200 kusov 5 dukátov a 200 ks 10 dukátov. V rovnakom čase v podniku pracovalo 117 zamestnancov, z čoho bolo 62 stabilných a 55 nestabilných.⁵⁷ V nasledujúcom mesiaci sa ich počet mierne zvýšil na 119.

V apríli vyrazili celkovo 562 500 kusov 10 korunových mincí a 1 080 000 ks 10 haliernikov. Z dukátových razieb to bolo 3 200 kusov 1 dukátov, 310 kusov

54 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, s.141.

55 AMK, k. 644, inv. č. 101/ 1933, *Opis situácie v roku 1932*.

56 AMK, k. 641, inv. č. 238/ 1932 *Státna mincovna – prijímanie robotníctva*.

57 AMK, k. 641, inv. č. 1410/ 1932, *Čtvrtletní výkaz o změnách v početním stavu zaměstnanců za I. čtvrtrok 1932*.

2 dukátov, 210 kusov 5 dukátov. Medailovňu naďalej zamestnávala najmä razba odznakov pre Vsesokolský zlet a výroba menších sérií medailí.⁵⁸

V rovnakom mesiaci sa vedenie podniku začalo pripravovať na razbu 20 korunových strieborných mincí tvoriacich súčasť novej menovej sústavy. Keďže išlo o mince s väčším doposiaľ nerazeným priemerom, na ich výrobu plánovalo zakúpiť i nové zariadenie, okrem iného i triediace stroje od nemeckej spoločnosti Kuhlmann z Hamburgu. K ďalším krokom prijatým v súvislosti s novou razbou patrilo zavedenie dvojsmennej prevádzky a technické úpravy v taviarni a valcovni.⁵⁹

V máji bola produkcia podniku nasledovná: 725 000 kusov 10 korunových mincí, 345 000 kusov 5 korunových mincí (predstavujúcich náhradu za výpadok spôsobený neúspešnými tendrami) a 1 080 000 kusov 10 haliernikov. Popri obežive bolo vyrazených i vyše 2 200 kusov dukátov rozličnej nominálnej hodnoty.

V tom istom mesiaci mincovňa vykazovala aktívne saldo vo výške 1 023 mil. korún a v nasledujúcom mesiaci disponovala na podnikovom účte sumou 926 000 korún.⁶⁰ I vďaka stabilným a dostatočne vysokým príjmom si podnik mohol dovoliť vyplácať svojim zamestnancom odmeny za nadštandardné plnenie pracovných povinností priebežne počas roku, čo iba podčiarkuje priaznivú hospodársku situáciu.⁶¹

Vďaka štátnym objednávkam mincovňa v roku 1932 celkovo vyrobila 27 283 500 kusov rozličných mincí, čo bolo v porovnaní s minulým rokom približne o 25 % menej, stále však dosť na to, aby zabezpečilo podniku primerané príjmy.

Výraznejší pokles výroby zaznamenala najmä medailérska výroba. Na tomto úseku poklesla produkcia o približne 50 %, a to zo 453 419 v roku 1931 na 226 587 ks v roku 1932. Za výpadkom môžeme vidieť predovšetkým pokles súkromných objednávok spôsobený všeobecným poklesom kúpyschopnosti. Aj napriek poklesu objemu výroby si podnik aj v tomto krízovom roku, najmä vďaka vhodnému manažovaniu personálnych zdrojov, udržoval zamestnanosť na stabilnej úrovni. Zamestnancov, ktorí ostali kvôli poklesu výroby bez pracovného vytťaženia, vedenie pridělilo na inú prevádzku, najčastejšie k výrobe mediniklových zliatin. Kovové materiály potrebné k výrobe nových druhov mincí si totiž mincovňa z ekonomických dôvodov vyrábala sama a nedovážala ich od súkromných dodávateľov.⁶²

58 AMK, k. 642, inv. č. 2458/ 1932, *Prevádzková správa mincovne za I. polrok 1932*.

59 AMK, k. 642, inv. č. 3927/ 1932, *Schůze správného výboru za duben 1932*.

60 AMK, k. 642, inv. č. 3739/ 1932, *Výpis z bežného účtu Ministerstva financí*.

61 AMK, k. 642, inv. č. 3571/ 1932, *Odmeny pre zamestnancov*.

62 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, s. 143.

Rok 1932 bol pre mincovňu ešte pomerne priaznivý, no vplyv krízového vývoja už bolo badateľne cítiť i tu. V závere roku 1932, zrejme s výhľadom na najbližšie mesiace, vedenie konštatovalo „...že vplyv hospodárskej krízy na Kremnickú mincovňu je už zrejmy“. V budúcom roku preto počítalo s menším ziskom. V pripravovanom rozpočte očakávalo výpadky i to, že i napriek stanovenému plánu výroby, bude musieť prevádzku prispôsobiť aktuálnej situácii.⁶³

Pri zostavovaní plánu razby na rok 1933 bolo vypracovaných niekoľko harmonogramov, v ktorých sa objem výroby mincí neustále menil v závislosti od okolností. Napríklad podľa jedného z prvých oficiálnych plánov vypracovanom v ešte v marci 1932, v budúcom roku 1933 mala mincovňa vyrobiť celkovo 6 mil. kusov 10 korunových mincí, 10 mil. kusov 20 haliernikov a 25 mil. kusov 10 haliernikov.⁶⁴ Iný bližšie nedatovaný plán zas počítal s razbou 10 000 000 kusov 10 korún, 15 000 000 kusov 10 haliernikov a 15 000 000 kusov 5 halierových mincí, čo v podstate kopírovalo plán výroby z roku 1932.⁶⁵

Celková situácia podniku a výrobný plán na nasledujúci rok boli obsahom koncoročnej porady vedenia podniku, ktorá sa konala tesne pred Vianocami 20. 12. 1932 za prítomnosti riaditeľa Ing. Demetera Petrovitsa a čelných pracovníkov. Po otvorení riaditeľ Petrovits informoval o najdôležitejšom bode stretnutia, ktorým bola informácia, že ministerstvo financií definitívne schválilo vzor novej 25 halierovej mince, ktorú mala mincovňa raziť v nasledujúcom roku.⁶⁶ Z pomedzi viacerých návrhov bol napokon prijatý návrh prof. Otakara Španiela. Razba nového druhu netradičnej 25 halierovej mince mala do určitej miery kompenzovať výpadky spôsobené poklesom razieb iných mincí. Podľa predstáv vedenia razbu nového platidla mali spustiť hneď na začiatku nového roku, pričom dovtedy mali rytci pripraviť razidlá. To, že nová minca bude súčasťou razobného plánu na budúci rok bolo zrejmé, vedenie podniku však stále nedostalo z Prahy oficiálny, ministerstvom financií schválený plán razieb, ktorý prišiel až v samom závere roku.⁶⁷

Rok 1933 tak v podniku otvárala 2. januára pracovná porada vedenia podniku za účasti riaditeľa Petrovitsa a členov vedenia. Na stretnutí predstavili nový oficiálne schválený plán razieb na rok 1933, ktorý sa značne líšil od všetkých plánov z minulého roku. Podľa aktualizovanej verzie mala mincovňa v roku 1933 vyraziť 7 mil. kusov 10 korunových mincí (čo bolo asi o tretinu menej ako vedenie pôvodne predpokladalo). Plán tiež počítal s razbou 10 mil. kusov 20 ha-

63 AMK, k. 643, inv. č. 13 054/1932, *Schôdza správneho výboru mincovne, december 1932.*

64 AMK, k. 643, inv. č. 41 326/ 1932, *Rozpočet na rok 1933 – rozvrh razby.*

65 AMK, k. 642, inv. č. 686/1932, *Schôdza správneho výboru mincovne, jún 1932.*

66 AMK, k. 643, inv. č. 35 357/ 1932, *Zápisnica z porady vedenia mincovne v decembri roku 1932.*

67 AMK, k. 643, inv. č. 3192/ 1932, *Razba 25 haliernikov.*

lierových mincí razenými namiesto 15 mil. ks 10 haliernikov. Aj napriek výraznému zníženiu objemu razby niektorých druhov mincí, celkový objem výroby mal dosiahnuť 42 mil. kusov mincí, čo bolo oproti pôvodnému plánu približne o 2 mil. kusov mincí viac. Hlavný podiel na úprave plánu mala predovšetkým masívna razba 25 halierovej mince. Na základe inštrukcií od Národnej banky mala mincovňa v roku 1933 vyrobiť 25 mil. kusov 25 haliernikov razených z mediniklovej zlatiny. Vyhliadky podniku na rok 1933 na jeho začiatku, v čase keď všade naokolo vrcholila hospodárska kríza, napokon nevyzerali vôbec zle. Značné navýšenie výrobného plánu sľubovalo podstatne vyššie zisky než tie, s ktorými vedenie kalkulovalo ešte pred pár mesiacmi. Pri veľkorysom pláne vedenie očakávalo i viacej práce. Hneď v januári tak podnik prijal do pracovného pomeru 4 nových zamestnancov vo veku od 20 do 30 rokov, ku ktorým v nesledujúcich mesiacoch pribudli ďalší.⁶⁸

Vďaka stabilným zákazkám dokázala mincovňa i rok 1933 ustáť bez väčších problémov. Konečná výrobná bilancia za rok 1933 vyzerala v decembri napokon nasledovne. Mincovňa napokon vyrazila 22 711 000 kusov 25 haliernikov a 2 280 000 kusov strieborných 20 korunáčok. Okrem toho výrobu opustilo 615 000 kusov 10 korunáčok, ktoré mali na objednávku Národnej banky doplniť nedostatok obeživa na trhu, taktiež 10 mil. kusov 20 halierových mincí a 4 190 000 kusov 10 haliernikov a približne i 75 000 kusov mincí rozličnej nominálnej hodnoty určených na výmenu za poškodené mince. Celkovo sa v podniku vyrobilo takmer 40 mil. kusov mincí, čo síce bolo o 2 mil. menej ako bolo naplánované, stále však išlo o dobrý výsledok.

Nie všetkým prevádzkam podniku sa darilo rovnako ako ražobni. V medailérskej výrobe stále pretrvávala stagnácia z predchádzajúceho roku spojená s poklesom produkcie.⁶⁹

Krízový vývoj napokon mincovňu neobišiel

Pokiaľ sa počas prvých troch rokov veľkej hospodárskej krízy (1930 – 1933), vďaka špecifickému systému fungovania, prejavy krízového vývoja Kremnickej mincovne zásadnejším spôsobom nedotkli, v nasledujúcom roku 1934 podnik pocítil prejavy depresie podstatne citelnejšie. V Československu totiž kríza v roku 1934, na rozdiel od vývoja v Európe a vo svete, (kde začala pomaly ustupovať a v mnohých oblastiach bol zaznamenaný postupný hospodársky rast), prakticky pokračovala ďalej.⁷⁰ Hospodárske ukazovatele počas tohto roka oscilovali okolo kulminačného bodu z roku 1933, keď kríza dosiahla dno. Následné zlepšovanie

68 AMK, k. 644, inv. č. 5005/ 1932, *Zápis z porady, január 1933*.

69 HORÁK, ref. 1, s. 115.

70 FALTUS, Jozef. *K niektorým otázkam hospodárskeho vývoja Slovenska v období 1918 – 1938*. Habilitačná práca. Bratislava, 1965, s. 206.

hospodárskej situácie v neskorších obdobiach prebiehalo skôr v rovine štatistickej, často vzdialenej od reálneho hospodárskeho života.

Jedným z dôsledkov pokračujúceho všeobecného obmedzovania výroby a pretrvávajúcej stagnácie obchodu a predaja výrobkov bol pochopiteľne pokles dopytu po obežive a peniazoch. V trezoroch Národnej banky sa preto akumulovali veľké objemy vyrazených peňazí, o ktoré na trhoch nebol záujem. Vedenie Kremnickej mincovne tieto informácie rozhodne nepotešili.⁷¹

Prirodzenou reakciou Národnej banky na kumuláciu obeživa totiž bolo zníženie výroby, čo postupne dokonca viedlo k úplnému zastaveniu objednávok. Rok 1934 tak už bol krízový i pre mincovňu a jej zamestnancov. Pôvodné výrobné plány stratili pod vplyvom aktuálnej situácie akúkoľvek závažnosť. Tvrdú ranu podniku v prvých mesiacoch zasadilo postupné zastavenie razby strieborných 20 korunových mincí a nepriaznivú situáciu ešte viacej prehĺbili redukcie objemu razieb ďalších mincí, ktoré neboli vykompenzované.⁷²

V dôsledku hlbokého prepadu objednávok muselo vedenie mincovne pristúpiť k nepopulárnemu a predtým nevídanému kroku a začať s redukciami zamestnaneckých stavov. V marci riaditeľstvo podniku navrhlo prepustiť necelú polovicu robotníkov. Zo 126 zamestnancov podniku kvôli výraznému obmedzeniu výroby muselo odísť 53 zamestnancov. Z nich bolo 39 nestálych a 14 stálych, ktorí zväčša odišli na predčasný dôchodok. V priebehu roku 1934 sa výrobu síce podarilo spustiť v obmedzenom režime, celkový objem produkcie ani zďaleka nedosiahol úroveň predchádzajúcich rokov. V roku 1934 podnik vyrátil iba 16 480 000 kusov mincí rozličnej nominálnej hodnoty a k tomu i 276 kusov medailérskych výrobkov.⁷³

Krízový rok 1935

Rok 1934 tak bol podľa všetkého z hospodárskeho hľadiska pre podnik zrejme najhorším rokom medzivojnového obdobia. V nasledujúcom roku sa situácia vďaka objednávkam o čosi zlepšila. Podľa výrobného plánu zo začiatku roku 1935 vedenie počítalo s razbou 5 000 000 kusov 1 korunových mincí a 20 miliónov mincí v hodnote 10 halierov, vďaka čomu mohol podnik v redukovanej prevádzke pracovať po celý rok.⁷⁴ Zvýšený dopyt po malom obežive v tomto prípade v rozhodujúcej miere ovplyvňovalo najmä postupné zlepšovanie hospo-

71 LACINA, Vladislav. *Velká hospodárska krize v Československu 1929–1934*. Praha: Academia, 1984, s. 174. ISBN 21-058-84-67.

72 SZALAYOVÁ, ref. 27, s. 71.

73 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, *Kremnická mincovňa*, s. 142.

74 AMK, k. 647, inv. č. 5005/ 1934, *Hospodárska situácia v roku 1934, odôvodnenie rozpočtu na rok 1935*.

dárskej situácie v Československu a rozvoj obchodu. Napriek pôvodným optimistickým vyhladkam sa v priebehu roku 1935 nakoniec ukázalo, že Národná banka bude potrebovať menej mincí než pôvodne predpokladala. Aby zabránila zbytočnému hromadeniu meny, pristúpila k značnému zredukovaniu objednávok, čo pocítila v prvom rade Kremnická mincovňa. V roku 1935 tak v mincovni napokon namiesto naplánovaných 20 mil. kusov 10 haliernikov vyrobili iba 3 milióny kusov týchto mincí.⁷⁵

Dočasné oživenie výroby v máji

Prvé mesiace roku 1935 v dôsledku neustálej redukcie razieb priniesli stagnáciu. Zlepšenie nepriaznivej situácie sa v náznakoch začalo rysovať v máji. Vďaka emisii pamätných medailí k 85. narodeninám prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka, ktorých sa v máji vyrazilo takmer 100 000 (celkovo ich v tomto roku vyrobili 257 441) a pomerne veľkorysej zákazke pre armádu zahŕňajúcej razbu 1 300 000 kusov vojenských odznakov a približne 20 000 ks medailí došlo k dočasnému oživeniu.⁷⁶ Do práce prijali takmer 100 nových zamestnancov a zaviedli i trojzmennú prevádzku, zlepšenie však trvalo krátko. Hneď po skončení armádnej zákazky v júli 1935 boli takmer všetci dočasne prijatí pracovníci prepustení. V nasledujúcich mesiacoch roka podnik fungoval v krízovom režime s (oproti minulým rokom) značne redukovanou výrobou. Koncoročná bilancia podniku na konci roku 1935 nevyzerala priaznivo. Vyrobilo sa 1, 7 mil. kusov medailérskych výrobkov (väčšinou pre armádu), 17 392 kusov dukátov a 3 420 mil. kusov 10 haliernikov. Mincovňa i napriek realizovaným zákazkám pre armádu a ďalším projektom dosiahla iba 38 % zo zisku odhadovaného začiatkom roku a i rok 1935 tak patril ku krízovým obdobiam.⁷⁷

Situácia v rokoch 1936 a 1937

Silné prejavy pokrízového vývoja charakterizovaného iba pozvoľným zlepšovaním hospodárskej situácie sprevádzali i nasledujúci rok 1936. Na peňažnom trhu i naďalej pretrvával nízky dopyt po novom obežive, čo mincovňa intenzívne pocítila na objeme prijatých zákaziek. V priebehu roku 1936 preto vyrobila iba 8 560 000 kusov 10 haliernikov a menší počet mincí rozličnej nominálnej hodnoty určených na výmenu za poškodené mince.⁷⁸

Produkcii mincovne navyše nepriaznivo ovplyvňovali i ďalšie okolnosti. V polovici 30. rokov československá vláda kvôli prípravám na obranu pred na-

75 AMK, k. 647, inv. č. 6540/ 1934, *Hospodárska situácia podniku v rokoch 1934 – 1935*.

76 AMK, k. 648, inv. č. 4566/ 1935, *Máj 1935, Správa o prevádzke podniku*.

77 AMK, k. 649, inv. č. 3483/ 1935, *Prevádzková správa podniku za II. polrok 1935*.

78 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, s.142.

cistickou hrozbou spustila masívny a mimoriadne nákladný zbrojný program vyžadujúci veľké množstvo finančných zdrojov krytých drahým kovom. Za nových podmienok dopyt po zlate zo strany štátu značne stúpol. Akumulácia zlatých rezerv viedla v konečnom dôsledku k novej regulácii obchodu s drahým kovom. V apríli roku 1936 preto v Kremnickej mincovni úplne zastavili razbu zlatých dukátov (neskôr ju však v obmedzenej miere znova povolili). Posledné zlaté dukáty si dali v mincovni na objednávku vyraziť od januára do marca 1936 súkromní zberatelia z vlastných zdrojov.⁷⁹

Ešte väčšiu ranu ako zastavenie produkcie dukátov mincovni spôsobil pokles objemu razieb bežných mincí. Výpadok príjmov po poklese objednávok sa vedenie podniku okrem iných opatrení pokúšalo kompenzovať zvýšenou razbou iných mincových produktov. V tomto období prišlo napríklad s rozšírenou ponukou razby a predaja medailí, ktorú na rozdiel od minulých období prezentovalo aktívnou propagáciou. Pre podporu ich predaja dokonca zriadilo v Prahe obchodné zastupiteľstvo.⁸⁰ Aj kvalitná prezentácia istotne prispela k tomu, že mincovňa v tomto roku realizovala viaceré nové zákazky, ktoré boli pre podnik v náročnom období významnejšie než kedykoľvek predtým. Už vo februári dostala medailovňa niekoľko menších zákaziek,⁸¹ z ktorých boli najvýznamnejšie výroba 106 medailí prezidenta Masaryka, 57 medailí s podobizňou Karla Hynka Máchu, 50 medailí pre Obchodnú a živnostenskú komoru v Plzni. Pri príležitosti voľby nového československého prezidentka bolo vyrazených 300 plakiet s podobizňou Edvarda Beneša a ďalších významných politikov.⁸²

V polovici roku 1936 mincovňa získala i dlho očakávanú objednávku od Ministerstva národnej obrany. Razba výstrojných doplnkov začala 16. júna 1936. Pre armádu mal podnik do konca roka vyrobiť celkovo 352 000 kusov širokého sortimentu drobných kovových výstrojných doplnkov na uniformy. Okrem zákazky pre armádu súbežne bežala i razba 183 000 ks rozličných požiarnych odznakov. Vďaka týmto i ďalším objednávkam v mincovni tak aspoň na určitý čas ožila výroba.⁸³

Výroba a príjmy podniku v roku 1936 dosahovali síce ďaleko nižšiu úroveň ako v predkrízovom období, celková hospodárska situácia však bola pomerne stabilná. Oproti tomu vnútorný život sprevádzala značná fluktuácia zamestnancov spôsobená tým, že veľká časť výroby mala nárazový charakter. Napríklad

79 Tamže, s.144.

80 AMK, k. 655, inv. č. 6173/ 1936, *Razby v roku 1936. Správa pre Najvyšší kontrolný úrad republiky Československej.*

81 AMK, k. 655, inv. č. 3867/ 1936, *Produkcia medailovne.*

82 AMK, k. 655, inv. č. 6173/ 1936, *Razby v roku 1936. Správa pre Najvyšší kontrolný úrad republiky Československej.*

83 AMK, k. 655, inv. č. 4357/ 1936, *Ministerstvo národnej obrany – objednávka.*

v júni mohol podnik vďaka novým zákazkám prijať do práce vo viacerých vlnách vyše 60 robotníkov. Na pár týždňov tak zamestnanecký stav dosiahol dokonca predkrízovú úroveň 139 robotníkov. Avšak už v júli po skončení zákazkovej výroby nasledovalo niekoľko vln prepúšťaní a počet zamestnancov klesol na 88.⁸⁴

Veľmi dobrú predstavu o hospodárskom vývoji podniku v období depresie a jej dopadoch na konečné ekonomické výsledky nám ponúka hospodársky bilancia podniku z 30. rokov 20. storočia. Zisky v rokoch 1930 – 1932 sme už spomenuli. V roku 1933 zisk podniku dosiahol 2 835 469 korún. Už v nasledujúcom roku bol pri koncoročnej bilancii zaznamenaný viditeľný pokles, keď mincovňa dosiahla len približne polovičný zisk 1 226 1 000 korún. V roku 1935 išiel hospodársky úpadok ešte ďalej a podnik zarobil iba 329 000 korún. Týmto číslom hospodársky pád neskončil a v nasledujúcom roku prerazil povestné dno. Koncom roku 1936 totiž Kremnická mincovňa uzatvárala svoju hospodársku bilanciu (po prvýkrát od začiatku razby mincí) v červených číslach. Nešlo pritom o malé peniaze – za rok 1936 dosiahla stratu vyše milióna korún.⁸⁵

Prekonanie krízového vývoja

V nasledujúcom roku sa situácie podniku postupne zlepšila. Vďaka pokračujúcej hospodárskej konjunktúre bolo zaznamenané výrazné zvýšenie objednávok a plusový hospodársky výsledok. Pritom ešte začiatkom roku 1937 vyzerali hospodárske vyhliadky viac než otázne. Spočiatku sa dokonca zdalo, že rok 1937 po hospodárskej stránke dopadne rovnako ako ten predchádzajúci a podnik skončí v červených číslach. Podľa prognóz hlavnú časť príjmov mal tvoriť predaj materiálu (kovových zliatin), razby obchodných a pamätných mincí (ktorých objem však mal byť oproti minulému roku nižší), ktoré bez razby obeživa nemohli pokryť ani základné prevádzkové náklady. Veľký výpadok sa očakával tiež v oblasti razby zlatých mincí predovšetkým dukátov. Keď začiatkom roku 1937 požadovalo riaditeľstvo mincovne od ministerstva financií odpoveď na otázku, koľko mincí plánuje v tomto roku vyraziť, ministerstvo zaslalo vyjadrenie, že s nijakou razbou sa v tomto roku nepočíta.⁸⁶ Neskôr však vďaka zlepšujúcej sa hospodárskej situácii, rozvoju obchodu a zvýšenému dopytu po obežive začali prichádzať z Národnej banky nové objednávky. Napríklad 29. marca prišiel od národnej banky list, v ktorom žiadala od mincovne naráchlo vyrobiť 10 miliónov kusov z 10 a 20 halierových mincí.⁸⁷ Na základe čerstvo prijatého zákona č. 36/1937 nechala československá vláda vyraziť viac než 1 milión kusov strieborných

84 AMK, k. 655, inv. č. 4126/ 1936, *Prijatie zamestnancov do práce.*

85 AMK, k. 657, inv. č. 2668/ 1937, *Príjem podniku za roky 1933 – 1936.*

86 AMK, k. 657, inv. č. 443/ 1937, *Zápisnica z porady vedenia mincovne v januári 1937.*

87 AMK, k. 657, inv. č. 645-699/ 1937, *Prevádzková správa za marec 1937.*

20-korunových pamätných mincí, ktoré však nešli do obehu, ale mali slúžiť ako zdroj striebra. Národná banka okrem toho v snahe o ďalšie akumuláciu drahých kovov nechala stiahnuť z obehu všetky strieborné 5 korunové mince a nahradila ich novou emisiou niklových 5 korún, čo prinieslo podniku ďalšie objednávky.⁸⁸

Okrem razby domáceho obeživa sa mincovňa zúčastnila i na zahraničnom tendry. V rovnakom roku získala objednávku z Bulharska na razbu 2 200 000 kusov mincí v hodnote 100 leva. Na druhej strane neuspela v súťaži o inú podstatne zaujímavejšiu bulharskú zákazku na razbu 60 miliónov kusov 50 stotinkových mincí, ktorú vďaka výhodnejšej ponuke vyhrala mincovňa vo Viedni.⁸⁹ Kremnická mincovňa tak v roku 1937 vyrazila celkovo 33 214 000 kusov ďalších mincí a spoločne s nimi i 1 078 780 kusov rozličných medailerských výrobkov. Čo do objemu produkcie išlo o výsledok blížiaci sa predkrízovému obdobiu. Rok 1937 oproti predchádzajúcim krízovým rokom bol pomerne úspešný i podľa hospodárskych štatistík. Objem výroby oproti predošlému roku vzrástol takmer 10-násobne. Zvýšená produkcia a zlepšenie hospodárskej situácie sa takmer okamžite prejavili na zvýšení počtu zamestnancov. Pokiaľ začiatkom roku 1937 pracovalo v podniku iba 32 nestálych zamestnancov, v priebehu nasledujúcich mesiacov ich počet vzrástol na 127. V decembri síce ich počet, kvôli ukončeniu niektorých zákaziek znova klesol na 107, bolo to však stále 3-násobne viac ako v januári.⁹⁰

Za oživenie výroby podnik vďačil predovšetkým postupnému prekonaniu hospodárskej depresie a celkovému zlepšovaniu hospodárskej situácie v Československu v druhej polovici 30. rokov 20. storočia. V roku 1937 sa tak situácia mincovne začala pomaly zlepšovať. Ani zďaleka však nedosiahla úroveň zlatej éry predkrízového obdobia.

Niektoré prejavy predchádzajúceho krízového vývoja stále citelne doliehali na podnik. Vedenie plánovalo v rámci úsporných opatrení šetriť predovšetkým na mzdách zamestnancov, ktoré mali oproti predchádzajúcemu roku klesnúť.

Závažný problém pre mincovňu a jej chod predstavovalo obmedzenie dostupnosti zlata na československom trhu. Národná banka Československá sa usilovala v súvislosti so zvýšenými výdavkami na zbrojenie a nepriaznivou bezpečnostnou situáciou o čo najväčšiu akumuláciu drahého kovu. Väčšinu získaného zlata ukladala do bankových rezerv a na razbu mincí nechávala čoraz menší podiel, čo ihneď spôsobilo nedostatok drahého kovu na trhu. Tento trend zreteľne ilustruje i prognóza mincovne na rok 1937, v ktorej sa v tejto súvislosti konštatuje: „*Protože národní banka nepovoluje prodej zlata na razbu medailí budem pro tento rok počítat s prodejem medailí stříbrných.*“ Obmedzenie razieb

88 AMK, f. Pozostalost' Jána Horáka (archívne nespracovaná), č. 1008.

89 AMK, k. 657, inv. č. 1872/ 1937, *Razba mincí pre Bulharsko*.

90 AMK, k. 658, inv. č. 3478/ 1937, *Prevádzková správa podniku za rok 1937*.

zlatých i strieborných mincí prenieslo podniku predovšetkým pokles príjmov, keďže razba mincí z cenných kovov tvorila v minulosti nemalú časť zisku.⁹¹

Keďže i napriek priaznivému vývoju sa situácia v podniku v priebehu roku 1937 zlepšovala iba pomaly a vyhliadky na podstatnú zmenu boli nedohľadne, vedenie pristúpilo k rozličným racionalizačným opatreniam. Výdavky obmedzi- lo predovšetkým v tých oblastiach, ktoré neboli priamo zaangažované na výrobe. V podniku boli obmedzené opravy a údržby náradia a strojov. Na druhej strane vedenie podniku sa rozhodlo mierne navýšiť investície do oblasti sociálneho zabezpečenia zamestnancov, ktoré nepredstavovali v porovnaní s inými investí- ciami výraznejšiu položku.⁹²

Rok 1937 môžeme z pohľadu Kremnickej mincovne i napriek všetkým prob- lémom považovať za rok prekonania krízového vývoja, ktorý zasiahol mincovňu s určitým oneskorením, no nepriaznivo ovplyvňoval fungovanie podniku pri- bližne 3 roky. Na druhej strane pokiaľ ide o komplexné dopady krízy na podnik, treba tiež podotknúť, že Kremnická mincovňa vzhľadom na svoje špecifické po- stavenie a výrobu nebola počas depresie vystavená tak silným a tvrdým otrasom, ako iné podniky a prežila náročné obdobie bez výraznejších následkov.

Definitívne prekonanie krízového vývoja priniesol nasledujúci rok 1938. Vďaka pokračujúcej hospodárskej konjunktúre, rozvoju obchodu a hospodár- stva, ako aj v súvislosti s finišujúcimi prípravami na obranu proti hroziacej fašis- tickej agresii, dosiahla mincovňa podstatné zvýšenie výroby. Mincovňa v tomto roku celkovo vyrazila 42 015 000 kusov mincí rozličnej nominálnej hodnoty a 1 755 330 kusov rozličných medailérskych výrobkov.⁹³ Úspešný rok podnik uzatváral mimoriadne priaznivou hospodárskou bilanciou, ktorú najlepšie do- dokumentuje zisk vo výške 3 miliónov korún. Hospodárske oživenie sa pozitívne prejavilo i na počte zamestnancov.

V závere decembra v podniku pracovalo 180 ľudí, čo bolo o 60 viac ako v minulom roku a takmer najviac v celom medzivojnovom období. Priaznivé čísla zamestnanosti prekonal iba nasledujúci rok, keď mincovňa zamestnávala celkovo 193 zamestnancov.⁹⁴

Celkovú pozitívnu atmosféru v podniku, žiaľ, negatívne poznačila aktuálna politická situácia. Udalosti spojené s Mníchovským diktátom a Viedenskou ar- bitrážou vyvolali vlnu neistoty a frustrácie v politických kruhoch aj medzi oby- vateľstvom. Napätá politická situácia a hrozba nového vojenského konfliktu za- siahla i do každodenného života kremnickej mincovne. Keďže išlo o strategický

91 AMK, k. 657, inv. č. 6183/ 1937, *Vládne nariadenie o úprave obchodu s drahými kovmi – Porada vedenia podniku.*

92 AMK, k. 657, inv. č. 2669/ 1937, *Plán výroby a rozpočet na rok 1937.*

93 HLINKA – KAZIMÍR, ref. 1, s.144.

94 AMK, k. 665, inv. č. 8516/ 1938, *Prevádzková správa podniku za rok 1938.*

podnik, vedenie pristúpilo k vybudovaniu protiletectkej obrany s rozpočtom približne 20 000 korún.⁹⁵

* * *

Veľká hospodárska kríza predstavovala zásadnú historickú udalosť, ktorá výrazne ovplyvnila vývoj v Československu v 30. rokoch 20. storočia. Jej záber sa pritom neobmedzoval len na hospodársky priestor, prostredníctvom mimoriadne silných spoločenských dopadov ovplyvňovala dianie i v ďalších oblastiach. Československé hospodárstvo veľká hospodárska kríza zasiahla v rokoch 1930 – 1934 a jej dopady tu boli mimoriadne tvrdé. Samotné Československo dokonca patrilo ku krízou najviac postihnutým krajinám sveta. Ku charakteristickým prejavom krízového vývoja patrili pokles odbytu a výroby, čo spôsobovalo ďalšie hospodárske problémy. Počas krízových rokov výrazne klesali produkcia, mzdy a zamestnanosť. Podniky často fungovali v obmedzenom režime a pracovali iba určitú časť roka. Mnohé z nich nedokázali dostatočne efektívne vyriešiť nahromadené problémy, čo zvyčajne končilo bankrotom.

Ako ukázal realizovaný výskum, hospodársky vývoj Kremnickej mincovne počas veľkej hospodárskej krízy (1930 – 1934) sa zásadne líšil od situácie v ostatných československých podnikoch. Platilo to predovšetkým pre obdobie prvých a najťažších rokov (1930 – 1933) sužovaných spomínanými tvrdými prejavmi krízového vývoja. Práve tieto roky totiž po hospodárskej stránke patrili k úspešným obdobiam podniku. Nepriaznivé dopady krízového vývoja mincovne, na rozdiel od takmer všetkých okolitých podnikov, nielenže zďaleka obchádzali, práve naopak, prvé tri krízové roky môžeme považovať za obdobie prosperity. K menovateľom priaznivého obdobia patrili stabilná a vysoká výroba, dobrá zamestnanosť a tiež vysoký obrat i príjmy. Toto konštatovanie nám dobre ilustrujú zachované hospodárske ukazovatele. V prvom krízovom roku podnik vyrobil približne 33 mil. kusov mincí a hospodársku bilanciu končil so ziskom vo výške takmer 4 mil. korún (3 915 050). V nasledujúcom roku 1931 mincovňa vyrazila 32 877 000 mincí, pričom podnik uzatváral ročnú hospodársku bilanciu so ziskom 3,7 mil. korún. V roku 1932 dosiahla jeho výroba 27 283 500 kusov mincí a v roku 1933 takmer 40 mil. kusov.

Ojedinele priaznivý hospodársky vývoj bol daný predovšetkým špecifickým postavením podniku v hospodárskej štruktúre štátu. Výroba v Kremnickej mincovni spadajúcej pod Národnú banku Československú sa totiž neriadila situáciou na trhu, ale výlučne monetárnymi plánmi štátu sledujúcimi zabezpečenie dostatočného množstva obeživa. Hospodársky vývoj preto v rozhodujúcej miere prebiehal autonómne od globálnej hospodárskej situácie. Keďže výroba platidiel vychádzala zo starších predkrízových plánov, prvé krízové roky priniesli mincovni vysoké objednávky a prosperitu.

95 HORÁK, ref. 3, s. 134.

Priaznivá situácia však napriek všetkému nemohla v podmienkach hospodársky komplikovaného pokrízového vývoja sprevádzaného pomalým a pozvoľným oživovaním silne zasiahnutého československého hospodárstva trvať dlho. Kríza preto napokon neobišla ani Kremnickú mincovňu. Situácia podniku sa začala zhoršovať v roku 1934, nepriaznivý vývoj trval nasledujúce tri roky a kulminoval v roku 1936, keď koncom roku mincovňa uzatvárala svoju hospodársku bilanciu (po prvýkrát od začiatku razby mincí) v červených číslach. Nešlo pritom o malé peniaze za rok 1936 dosiahla strata úroveň vyše 1 milión korún.

Vzhľadom k časovému priebehu krízového vývoja, v prípade mincovne nemožno preto hovoriť priamo o prejave veľkej hospodárskej krízy, ale o depresii v dôsledku pokrízového hospodárskeho vývoja charakterizovaného pomalým zotavovaním sa hospodárstva. Toto obdobie okrem iných faktorov totiž sprevádzali nižší dopyt po obežive, spôsobený pomalším oživovaním obchodu, nedostatkom peňazí na domácom trhu vyrazených v predchádzajúcich rokoch a tiež nový prístup štátu k obchodu s drahými kovmi sledujúcom ich kumuláciu.

Po kulminácii depresie v roku 1936 sa už v nasledujúcom roku 1937 situácia vďaka všeobecnému hospodárskemu oživeniu začala pomaly zlepšovať. Prosperitu a definitívne prekonanie krízového vývoja priniesol nasledujúci rok 1938. Vďaka pokračujúcej hospodárskej konjunktúre, rozvoju obchodu a hospodárstva, ako aj v súvislosti s finišujúcimi prípravami na obranu proti hroziacej fašistickej agresii dosiahla mincovňa podstatné zvýšenie výroby. Podnik v tomto roku vyrazil 42 015 000 kusov mincí rozličnej nominálnej hodnoty a 1 755 330 kusov rozličných medailérskych výrobkov, čím sa jeho výroba vrátila na predkrízovú úroveň.

DIE MÜNZSTÄTTE IN KREMNICA IN DER ZEIT DER WELTWIRTSCHAFTSKRISE UND IN DEN 1930ER JAHREN

MARTIN TURÓCI

Wie die durchgeführten Untersuchungen zeigen, unterschied sich die wirtschaftliche Entwicklung der Münze Kremnica während der Weltwirtschaftskrise (1930–1934) grundlegend von der Situation anderer inländischer Unternehmen. Dies galt insbesondere für die ersten und schwierigsten Jahre der Depression, die im Bereich der industriellen Produktion im Allgemeinen mit einem Stillstand und einem Rückgang der Produktion und der Finanzerträge, mit Entlassungen von Arbeitnehmern und häufig mit dem Konkurs und der Liquidation des Unternehmens einhergingen. Die skizzierte Entwicklung ging nicht nur bei weitem an der Münzstätte vorbei, im Gegenteil, die ersten Krisenjahre

(1930–1933) waren eine Blütezeit. Der Nenner der günstigen Zeit wurde ununterbrochene Herstellung, hohe Produktion und Gewinne sowie stabile Beschäftigungsbestand. Die selten günstige wirtschaftliche Entwicklung des Unternehmens wurde vor allem durch die besondere Stellung in der Wirtschaftsstruktur der Tschechoslowakischen Republik gegeben. Die Produktion der Münzstätte in Kremnica, die der Tschechoslowakischen Nationalbank unterstand, richtete sich nicht nach der Marktentwicklung, sondern allein nach den Währungsplänen des Staates, um eine ausreichende Währung zu gewährleisten. Die Wirtschaftskrise ging jedoch am Ende nicht an der Münzstätte vorbei, sondern nahm im Gegensatz zu anderen Unternehmen einen anderen Verlauf. Die Krise fand zu einer Zeit statt, in der sie in anderen Unternehmen und in der Wirtschaft der Tschechoslowakei im Allgemeinen langsam zu zurückgehen begannen. 1934 begann sich die Lage des Unternehmens zu verschlechtern, die ungünstige Entwicklung hielt die nächsten drei Jahre an und kulminierte 1936. Im folgenden Jahr, 1937, begann sich die Situation langsam zu verbessern. Bei der Münzstätte kann daher nicht direkt von der Manifestation der großen Wirtschaftskrise gesprochen werden, sondern von einer Depression als Folge der Entwicklungen nach der Krise, die durch eine langsame wirtschaftliche Erholung gekennzeichnet ist. Begleitet wurde dieser Zeitraum unter anderem von einer geringeren Währungsnachfrage begleitet, die durch eine langsamere Erholung des Handels, durch den Überfluss an Geld auf dem heimischen Markt, das in den vorangegangenen Jahren gedruckt worden war, und auch durch eine neue Herangehensweise des Staates an den Handel mit Edelmetallen, der deren Akkumulation verfolgte, verursacht wurde.

Mgr. Martin Turóci, PhD.
Kysucké múzeum v Čadci
Moyzesova 50, 022 01 Čadca
e-mail: turoci@kysuckemuzeum.sk